

הלכות פסח תפורתפו

טיט

ושיעורו יש אומרים¹ שהוא כחצי ביצה ויש אומרים² שהוא פחות מעט משליש לפי מה שנתבאר בסמ"ח שם³ ח' שמוון שתי סעודות של עירוב שהוא י"ח גרוגרות יש בהן כששה ביצים אם כן הגרוגרת הוא שליש ביצה והיות הוא קמח מהגרוגרת⁴ ולפי סברא הראשונה ה"ח גרוגרות של שני סעודות של עירוב הוא יותר מ"ח חצאי ביצה⁵ וכבר נתבאר בסמ"ח שם⁶ ח' ות"ט⁷ שהעיקר כהאומרים שאין צורך יותר מכששה ביצים לעירוב לפי שהעירוב הוא מדברי סופרים והולכין בו להקל וא"כ במרור שהוא מדברי סופרים וכן כל דבר שהוא מדברי סופרים ששיעורו בכזית יש לסמוך על האומרים שהוא פחות מעט משליש ביצה⁸ אבל במצה שהיא מן התורה⁹ וכן כל דבר שהוא מן התורה יש להחמיר כסברא הראשונה.

אבל לענין ברכה אחרונה וברכת המזון ששיעורו בכזית¹⁰ ספק ברכות להקל¹¹ ולא יברך עד שאכל כחצי ביצה ולכתחלה יש לזהר שלא להכניס עצמו לדידי ספק ברכה ויאכל כחצי ביצה או הרבה פחות¹² בשאר דבר ששיעורו בכזית¹³ ספק ברכה¹⁴.

וכן צריך לזהר להדקדק¹⁵ בשאר דבר ששיעור גדול הוא קולא ושיעור קמח הוא חומרא¹⁶ כגון ביעור חמץ עיין ס' תמ"ב¹⁷ ותמ"ד¹⁸:

ב צריך לזהר כשמשער כזית בירקות שיוצא בהם ידי חובת מרור שימנע האויר שבין עלי הירקות וישער שיעור כזית בירקות עצמם ולא באויר שבניהם¹⁹ וכן אם יש חלל במצה אין החלל מצטרף לכזית²⁰ וצריך למעכו²¹ (אבל אם אין חלל במצה אפילו היא רכה ועשויה כספוג אין צורך למעכו²²):

תפז סדר תפלת ערבית של פסח וכו' ה' סעיפים:

א בכל ימים טובים ערבית שחרית ומנחה מתפלל שלשה ברכות ראשונות ושלשה אחרונות וברכת קדושת היום באמצע²³ דהיינו שיזכור ענין קדושת היום בתחלת הברכה²⁴ ובסופה סמוך להתנימה כדי שיהיה מעין חתומה סמוך להתנימה²⁵ ויהותם

אחרונה), ולעיל ס' קפ"ו ס"ב (לענין ברכת המזון, שמון התורה או חז"ל אלא כששבע ממנו, ומרבנן כמות).
10 כדלעיל שם, ששברכת המזון מרבנן אינו חזיר ומבדק סמפס, והמנעם נתבאר לעיל ס' קס"ו ס"ב וש"נ.
11 כדלעיל ס' תע"ג סמ"ג.
12 ו"ח בריש ע"ב.
13 ראה פ"ד צמח צדק (קמח, ד אות ד).
14 סעי' כרכ"ב.
15 סעיף יג.
16 מדר"ל סדר ההגדה (ע' ק"א), ה"ח ס"א.
17 ו"ח ס"א.
18 משנה עקצין פ"ב מ"ח.
19 משנה שם ובפירוש הר"ש והרמב"ם.

סימן תפז

א רמב"ם הל' תפלה פ"ב ה"ח. מור שר"ע ס"א. ומנו בתפלת שבת, הלעיל ס' רסח ס"ב ואי"ק.
ב ראה ביצה י"ג ע"ג.
ג שנואל ק"ד, א. גבי"ט הרא"ש פ"י ס' יא: כל הסברות כולן כו'. וכדלעיל ס' נט ס"ו וש"נ.

ה מרדכי (לה' ג' מ"ב) ויתם היינו כביצה). חו"ט עירובין פ, כ ד"ה אנב. וימא פ, א ד"ה ושיעור. תולין ק, ב ד"ה חלקי מדר"ל סדר ההגדה (ע' ק"א). תרומת הרש"ן ס' קל"ט. ו"י"ט בשם יש אומרים. ררכי משה ס' תעה אות א. וראה שיעורי תורה (ע' קג"ג תעה כה).
1 כן מוכח מהרמב"ם הל' עירובין פ"א ה"ט (כפי שיתבאר בהמשך), לפירוש הפר"ח. וראה חידושי צמח צדק (מ"ג ד' ר"ג א). שיעורי תורה (ע' קכ"ג).
2 דעה הא' ע"כ פ"ג שם, שהיא דעת הרמב"ם הל' ח כדמוכח שבת צ"א, א. תוס' עירובין וימא שם.
3 תוס' עירובין וימא שם. וראה לעיל ס' שסח ס"ג, שם לדעה זו אין מרמזין אלא במשנה ביצים. וראה הטעם לזה בב"ח ס' ת"ט ס"ח ר"ה ואע"פ. ולענין שיעור אכילת פרס ראה לקמן ס' תרי"ב ס"ד.
4 בשולי הגליון שם (ולא כדעה הר"ב שם שב' סעודות הן כשמונה ביצים). וראה גם לעיל ס' קסח וש"נ.
5 אי סתנן זה בשע"ר לא הגיע לידנו, וראה שר"ע שם ס"ג.
6 ראה שיעורי תורה (ע' קג"ג תעה ל).
7 יג ברלעיל ס' תעה סמ"ג.
8 ראה סדר ברכת התענית פ"ח ה"א (לענין ברכה

הלכות פסח תפז

תכ

מקדש ישראל והומנים¹ לפי שישראל הם מקדשין הומנים על פי קביעות החדשים המסור בירם².

ואף אם לא אמר הנוסח ממש שתקנו חכמים דהיינו אתה בחרתנו כו' ותתן לנו כו' והשיאנו כו' יצא ואין מתוירין אותו³ אם (הזכיר קדושת היום באמצע הברכה כגון שהתחיל הברכה בעלה ויבא⁴ שמוזכר שם קדושת היום לחיים ולשלום" ביום הג כו' וגם⁵) חתם מקדש ישראל והומנים.

אבל אם (לא הזכיר כלל קדושת היום באמצע הברכה קודם החתימה או אפילו אמר כל הנוסח שתקינו חכמים אלא שבחתימה) מעה ולא אמר מקדש ישראל והומנים אלא חתם בענין אחר ואפילו מעה וחתם מקדש השבת⁶ אע"פ שגם יום טוב נקרא שבת⁷ אף על פי כן כיון ששינה ממטבע שטבעו חכמים בעיקר ענין הברכה לא יצא⁸ וצריך לחזור לראש אותה ברכה אם נזכר לאחר ששהה כדי דיבור אחר חתימתו אבל אם נזכר בתוך כדי דיבור⁹ יחזור ויאמר מיד מקדש ישראל והומנים¹⁰ ולא יחזור לראש:

ב אבל מי שטעה והתפלל י"ח של חול ביום טוב אם הזכיר יום טוב בברכה אחת מהן¹¹ כגון שאמר יעלה ויבא¹² בעבודה והזכיר שם יום טוב זה יצא ואין צריך לחזור לראש אף על פי שלא הזכיר יום טוב בשום החתימה לפי שלא שינה ממטבע שטבעו בעיקר ענין העבודה שהרי מן הדין היה ראוי להתפלל כל י"ח ביום טוב ושבת כמו בחול רק להזכיר קדושת היום בברכה אחת מהן אלא שהחכמים הקילו על האדם ולא הטריחוהו ביום טוב להתפלל כל י"ח¹³ וקבעו ברכה אחת בלבד בשביל קדושת היום כמו שנתבאר בס' רס"ח¹⁴ אבל אם לא הזכיר בשום ברכה לא יצא אפילו ביום טוב שני¹⁵:

ג אם הל יו"ט בשבת צריך להזכיר גם קדושת שבת בתחלת הברכה¹⁶ דהיינו שיאמר ותתן לנו כו'¹⁷ את יום השבת הזה כפי נוסחתנו¹⁸ או את יום המנוח הזה כפי נוסחאות אחרים¹⁹ וסמוך לחתימה צריך לומר שבת ומועדי כו'²⁰ ויחתום²¹ מקדש השבת וישראל והומנים כפי נוסחתנו²² או ישראל בלא וא"ו כפי נוסחאות אחרים²³ אבל לא יחתום מקדש ישראל והשבת והומנים לפי שהשבת היא קדושה מאליה שלא על ידי ישראל²⁴.

יז ראה ברכות כא, א. רא"ש פ"ג ס"ו ז' במפני.
יח סוף ב.
יט ח"א סי' רסח סק"ד.
כ ברייתא ביצה יז, א.
כא רש"י שם ד"ה מתחיל.
כב מהר"ק סדר תפלת יו"ט, וז"ל הנוסח בסדור.
כג רש"י שם (המנוחה, ובערוכין מן ב ר"ה ומתחיל:
 המנוח), מור וש"ע פ"א.
כד כדלעיל פ"א, וז"ל בסדור.
כה רב יוסף בגמרא שם, כ"ב, וכרתין רבינא. מור
 וש"ע שם.
כו רמב"ם הל' תפלה פ"ב הל' ה"ה. מור וש"ע שם, וז"ל
 בסדור.
כז ח"י סק"ג, ש"ל הנוסח בגמרא שם וממור.
כח רבינא ביצה יז, א.

ד ברכות כט, א. פסחים ק"ז, ב. מור וש"ע שם, וראה
 גם לעיל סי' קפח ס"ח. לקמן סי' תצ סמ"ר.
ה פסחים שם. וראה ביצה יז, א.
ו ראה לעיל סי' נט ס"א וש"ל (מתי השנינו מעכב).
ז ב"י ד"ה כתב בא"ח בשם ארחות חיים. שו"ע פ"ג.
ח בסדור. ולחיים טובים ולשלום.
ט ראה מ"א סק"ב.
י תוס' ז', א ד"ה לא. שו"ע פ"א.
יא כדלקמן סי' תפח ס"א. סי' תקג ס"א.
יב ראה מ"א סק"ב. סי' רסח סק"ה.
יג ראה גם לעיל סי' ק"ד ס"ח. לקמן סי' תפח סכ"ב.
 והשיעור ראה לעיל סי' רז ס"ג.
יד תוס' שם. שו"ע שם.
טו שו"ע סי' רסח ס"ד. וראה גם לעיל שם סי' וקמ"א
 סק"א.
טז ב"י שם ד"ה בשם ארחות חיים. שו"ע פ"ג.

הלכות פסח תפז

תכא

ואם לא (אמר אתה בחרתנו כלל אלא התחיל ביעלה ויבא אם הזכיר בו שבת יצא^ט אבל אם לא) הזכיר שבת בחתימה אף שאמר אתה בחרתנו והזכיר בו שבת וגם הזכירו ביעלה ויבא לא יצא וצריך לחזור לראש אם נזכר לאחר ששחה כדי דבור וכן הדין אם מעה וחתם בשבת בלבד^ז.

ויש חולקין על זה ואומרים^ח שאם חתם ביום טוב בלבד או בשבת בלבד יצא כיון שכבר הזכיר שניהם באמצע הברכה קודם החתימה אף שלא הזכיר שניהם בחתימה אלא אחר מהן אין בכך כלום בדיעבד שהרי מי שהתפלל י"ח של חול אם הזכיר יום טוב באחת מהן אע"פ שלא חתם בה ביום טוב יצא בדיעבד לפי שלא שניה ממטבע שטבעו חכמים בנוסח חתימת הברכה כשאומרה בחול והיתה ראויה גם כן ביום טוב כמו שנתבאר^ט א"כ הוא הדין כשחתם ביום טוב בלבד הרי לא שניה ממטבע שטבעו חכמים בנוסח חתימת הברכה בכל יום טוב ואף שלא הזכיר בה שבת מכל מקום הרי כבר הזכירו באמצע הברכה וגם חתמה במטבע שטבעו בו חכמים בכל יום טוב וגם היום הוא יום טוב וכן כשחתם בשבת בלבד הרי חתם במטבע שתיקנו חכמים בכל שבת וגם היום שבת הוא וגם יום טוב הזכיר כבר באמצע הברכה וטוב לחוש לדבריהם שלא לחזור לראש שלא להכניס עצמו לדי ספק ברכה לבטלה:

ד' כשחל בשבת אין הש"ץ חוזר לומר ברכת מעין שבע אחר תפלת ערבית^י לפי שלא נתקנה אלא בשביל אותו שאיחר לבא לבית הכנסת שיסיים את תפלתו בעוד שהש"ץ אומר ברכה זו כדי שלא ישאר לבדו בבית הכנסת שלא יזקק שם כמו שנתבאר בס' ר"ח^י ולול פסח אין צריך לזה כי הוא ליל שימורים מן המזוקן^{יא}:

ה' כשחל בשבת יש אומרים^{יב} שאין צריך להזכיר שבת ביעלה ויבא כיון שכבר הזכירו פעם אחת בותתן לנו למה יהזור ויזכירו ביעלה ויבא שהרי יעלה ויבא לא נתקן כלל בשביל שבת אלא בשביל יום טוב.

ויש אומרים^{יג} שצריך לחזור ולהזכירו לכתחלה ביעלה ויבא כמו שהחזר ומוזכר בו יום טוב (ואינו הומה לראש חודש שחל בשבת שאין מוזכרין שבת ביעלה ויבא ממעט שנתבאר בסיון תכ"ה^{יד}) וכסברא זו יש לנהוג לכתחלה^{טז} שהרי אף לסברא הראשונה אין שום חשש איסור אם חזר ומוזכרו^{טז} ולסברא האחרונה צריך להזכיר נמצא כשמוזכר יוצא ידי שניהם.

אבל בברכת המזון אין צריך להזכיר שבת ביעלה ויבא^{טז} כיון שכבר אמר רצה בשביל שבת למה יזכירו פעם ב' וכו' הרי גם יום טוב אינו מוזכר בברכת המזון כי אם פעם

ז' ב"י ר"ח כתב בא"ח. הרי"א ס"ג. ט"ז סק"ב. פרח ס"ג.

ח' סימן זה בשע"ר לא הגיע לדיניו. וראה ש"ע שם ס"א. רדכי משה כאן אות א. ופ"ז ריש ס"ב ב.

ט' וכו' בסידור. מ' ראה פ"ז סוף סק"ב.

מא' מור וש"ע סי' קפח סי"ה. לעיל שם ס"ז. וכו' בסידור.

מב' ראה רדכי משה ס"ק א בשם ב"י. ב"י סי' קפח ר"ה ומ"ש ובר"ח, בשם סמ"ג עשין בו (קפ, ג). לעיל שם (טעם נוסף).

כט' ב"י ר"ח כתב בא"ח בשם אחרות חיים. הרי"א ס"ג. ל' פ"ח ס"א ר"ה ומ"ש וחתם.

לא' כנסת הגדולה הגה"ט. ח"י סק"ד.

לב' סעף ב'. לג' המנהג ה"ל פסח סי' נב, בשם רבנו ניסים. טור ושור"ע סוף ס"א.

לד' ס"ג, וע"ג. ולענין שאר י"א, ראה שם ס"ד.

לה' פסחים ק"ג. ב. המנהג שם. מור. מ"א סק"ג.

לו' שו"ת חזקוני' סי' ג. ושו"ע בש"ש ביצה פ"ב סי' יג. בי"ח מ"א סק"ה.

תכב

הלכות פסח תפז

אחד בלבד דהיינו ביעלה ויבא¹⁰¹ שנתקן בברכת המזון בשביל יום טוב בלבד ולא בשביל שבת כמו שנתקן רצה בברכת המזון בשביל שבת בלבד ולא בשביל יום טוב:

ז כשחל בשבת נוהגין במדינות אלו לומר שני פעמים באהבה דהיינו ותנו לנו ה' אלהינו באהבה שבתות למנוחה כ' באהבה מקרא קודש כ'¹⁰² אבל כשחל בחול אומרים פעם אחת בלבד דהיינו באהבה מועדים לשמחה כ'¹⁰³ את יום חג המצות הזה זמן חירותנו כ'.

בקצת מדינות¹⁰⁴ אומרים את יום חג המצות הזה את יום טוב מקרא קודש הזה¹⁰⁵ זמן חירותנו¹⁰⁶ זכר לציאת מצרים כ'.

ובמוסף של חול המועד נוהגין שם לומר את יום מקרא קודש כ'¹⁰⁷ ולא יום טוב לפי שחול המועד אינו נקרא יום טוב ולפיכך אין לומר בחול המועד בברכת המזון הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב¹⁰⁸:

ז נוהגין שאין השליח צבור מקדש בבית הכנסת בליל פסח¹⁰⁹ אף במקומות שנוהגין לקדש שם בכל ליל יום טוב ושבת¹¹⁰ כדי להוציא את מי שאין לו יין בביתו לקדש עליו¹¹¹ מכל מקום בליל פסח אין צורך לזה¹¹² שאין עני בישראל שאין לו ארבע כוסות בלילה זה¹¹³ כמו שנתבאר בס' תע"ב¹¹⁴.

ואף אם אירש שאין יין בעיר¹¹⁵ ולא שום משקה שהוא חמר מדינה¹¹⁶ כי אם בבית הכנסת בלבד אף על פי כן אין לקדש עליו בבית הכנסת כדי להוציאם ידי חובתם שהרי הם אינם יוצאים בקידוש זה כיון שאינו במקום סעודתם וצריכים הם לחזור ולקדש בביתם על הפת ואין מקדשין בבית הכנסת בכל ליל יום טוב ושבת אלא שלא לבטל תקנת קדמונים שתקנו לקדש בבית הכנסת בימיהם שהיו מצוים אורחים לשבות בבית הכנסת ולאכול שם סעודתם וכשאין להם יין הם יוצאים בקידוש שבבב"ג שהוא במקום סעודתם כמו שנתבאר בסימן רס"ט¹¹⁷ ובליל פסח לא תקנו מעולם לקדש בבית הכנסת¹¹⁸ לפי שהוא דבר שאינו מצוי כלל שלא יהיה יין להאורחים¹¹⁹ כיון שאין עני בישראל שאין לו ד' כוסות:

ח יש מקומות נוהגין לגמור ההלל בניבור בברכה החילה וסוף בליל ראשון של פסח

מג סמ"ג שם. מור וש"ע שם. וראה גם לעיל שם. וז"ה בסדרור.

מד ראה לקמן סי' תקפ"ג סמ"ג (לענין רזה), וסי' תרט"ב (לענין יוח"כ).

מה ג' ב"ש ס"א.

מו ראה לקמן סי' תצ"ה שבמקצת מדינות אין אומרים כ' ע"ש.

מז מסכת סופרים פ"ה ה"ג. מור סי' תקפ"ב כשם מנהג ספרד. ב"י כאן רש"י. שו"ע ס"א. וז"ה בסדרור (ואת יום טוב כ').

מח מקרא קודש, כדלעיל ריש המעין, וז"ה בסדרור.

מט מור שם ש"ע סי' תצ"ג. וז"ה בסדרור (ואת יום טוב כ'). וראה לקמן סי' תקפ"ג. לעיל סי' רנ"ב ס"א וש"נ.

נ ת"א סי' תצ"א ס"א.

נד מור וש"ע ס"ב.

נז מ"ז סק"א.

נג ראה לעיל סי' רנ"ב ס"א (האורחים השותפים במרדים המכונים לבית הכנסת). סי' רנ"ג ס"א (השומעים בבית המדרש לבית הכנסת).

נד מ"ז שם.

נה מור. מ"א סק"ד.

נו סעף ל.

נז ת"א שם. ח"י סק"ג.

נח ח"י שם. וראה גם לעיל סי' תע"ב ס"ח.

נט סע' א"ב.

ס מ"א שם.

סא ח"י שם.

הלכות פסח תפוח

תכג

אחר תפלת ערבית וכן בליל שני של גלויות¹⁰⁰ ואין נוהגין כן במדינות אלו שאין אנו קורין כלל ההלל בבית הכנסת בלילה זה¹⁰¹:

תפח סדר תפלת שחרית של פסח וכו' ח' סעיפים:

א בכל ימים טובים שחרית וערבית¹⁰² נוהגין לקרות המזמורים שמוסיפים בשבת¹⁰³ בפסוקי הומרה ויש שמדלגין מזמור שיר ליום השבת ומתחילין טוב להורות לה' וגו'¹⁰⁴ ואין נוהגין כן במדינות אלו לפי שגם יום טוב נקרא שבת¹⁰⁵ שנאמר¹⁰⁶ ממחרת השבת יניפנו וגו':

ב בכל שלש גזלים צריך לגמור ההלל¹⁰⁷ ביום¹⁰⁸ ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות ההלל¹⁰⁹ לפי שהוא מצוה מדבריו סופרים¹¹⁰ מתקנת הנביאים¹¹¹ ואין מברכין לגמור ההלל שבוא דילג תיבה אחת או אפילו אות אחת¹¹² ונמצא שבוך לבטלה¹¹³ שהרי לא נגמרו כולו ויש מקומות שאין הוששין לזה ומברכין לגמור ההלל¹¹⁴ לפי שגם לגמור הוא לשון קריאה¹¹⁵ ומכל מקום יותר טוב לברך לקרות כמנהגינו¹¹⁶:

ג וכל היום כשר לקריאת ההלל¹¹⁷ מעמוד השחר¹¹⁸ עד צאת הכוכבים¹¹⁹ שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים ולכתחלה לא יקראו אותו קודם נין החמה¹²⁰ לפי שעדיין הוא כלילה בעיני הבריות¹²¹ ואם עבר וקרא יצא.

ומצוה מן המובחר לקרותו עם הציבור¹²² מיד אחר תפלת שחרית¹²³ כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ¹²⁴ ואם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית יש מי שאומר¹²⁵ שאם אין לחוש שמא

מדברי סופרים). לעיל סי' קלא סי' ט"ה (הובא מתקנת הכתובים).
י שמואל פסחים ק"ז, א. רש"י תענית כ"ה, ב. ד"ה מנהג. השגת הראב"ד שם.
יא מור בשם מהר"ם שם. מרדכי שם. מ"ז סק"א. מ"א שם.

יב מור בשם מהר"ם שם. מ"ז שם.
יג תוס' ברכות ד', א. ד"ה ימים. רמב"ם שם. רא"ש שם פ"ב סי' ה. מור.
יד הרא"ש שם. מור.
טו פרי"ח סי' א.

טז חשנה תניי"ה כ, ב. רמב"ם שם ה"ט. וראה גם לעיל סי' קלא סי' ט"ה.

יז ראה משנה שם כ, א. לקמן סי' תקפ"ח סי' א.
יח ראה גמרא שם כ, ב. לקמן שם.
יט ראה משנה שם כ, א. ב"י ריש סי' תקפ"ח.
כ ראה לבוש סי' תקפ"ח סי' א. ולקמן שם: שיצא מכלל ספק לילה שאין הדל בקיאין במגמור השחר.
כא ראה כלבו סי' נב בשם הר"פ. הובא ב"י סי' תכב ד"ה כתב המלכו. מ"א שם סק"ז. וראה רמ"א שם סי' כ"ב לקמן סי' תרמ"ט ט"ז סי' א.
כב משנה וגמרא ר"ה לב, ב. מור ושו"ע סי' א. לעיל סי' קלא סי' ט"ה (משום ורין בנימין לעצות).
כג ראה לעיל סי' תעט סי' י.
כד כלבו שם בשם הר"פ. מ"א סי' תכב סק"ז. חז"י כאן סק"ז.

סב ושו"ע סי' ט. מור סי' תע"ג בסופו, בשם חסכת טו"פ סי' פ"ב ד"מ. וכן במדבר (סדר הלל), לגמור ההלל כ"ב הלכות. וראה לעיל סי' תפ סי' א. שאח"כ בעת הסדר אומרים ההלל בלא ברכה.
סג דומ"א סי' ט"ד.

סימן תפח

א אצ"ל: שחל בחול. וראה ה"י סק"א שאין אומרים מזמור ליום השבת בערבית של יו"ט.
ב טור ושו"ע סי' א. וברע"ל סי' רפ"א סי' ב.
ג סידור רס"ג (ע' קב). ד"ד אבודרהם סב"ר שחרית של שבת ב"י סי' נ"א ד"ה וכתב ע"ז, בשם ארחות חיים הל' מאה ברכות סי' כו.
ד מנהגים (קלוני"ג) סי' קכ"ד אות א. מהר"ל סדר התפלות של פסח (ע' קנז). דרכי משה סי' א. מ"א סק"א.
ה ויקרא כג, יא. וברקע"ל סי' תפ"ג סי' ז. וש"נ. וראה גם כ"ר המדות פ"ה אות א. באר המ"ב סי' נא בסופו.
ו ערוך י, יא. וראה לקמן סי' תצ"ו סי' י.
ז ברקע"ל סי' י. ולענין ליל פסח – ראה לעיל סי' תפ"ו סי' ז. וש"נ.
ח מור בשם מהר"ם מרומנובז' (כרמא) פסקים סי' תפ"ד (לקרוא את ההלל. וכן"ה בנפח הסידור). מרדכי שבת רמז רפ"ו. רמ"א סי' א. מ"א סק"א (לקרוא ההלל).
ט רמב"ם הל' תעט פ"ג ה"ד. וראה מ"מ שם ששצ"ן לברכות ד, יא. וראה לקמן סי' תרמ"ד (מצות עשה